

PÁLFFY GÉZA

Különleges úton a Magyar Királyság arisztokráciájába: a Révay család a 16. században¹

Jakó Zsigmond emlékére
(1916–2008)

Bevezetés: a magyar arisztokrácia a 16. században

A Magyar Királyság politikai elitjét mind a mohácsi csata előtt, mind utána a főpapság mellett mindenekelőtt az arisztokrácia alkotta.² Ez a több mint félszáz – időről időre változó – család a század közepén továbbra is az ország területének mintegy 45–50%-át birtokolta, noha ez a török hódítás miatt az 1540–1560-as években tetemesen csökkent. Tagjaik ültek a legfontosabb országos főméltóságokban, rendi, igazgatási és katonai tisztségekben, ők voltak a Habsburg-uralkodókkal való tárgyalások és a magyar diéták vezetői, ők bírták a vármegyei ispáni tisztségek többségét, miközben a familiaritás révén egy-egy országrész vagy vármegye ellenőrzése is gyakran a kezükben volt. Mindez azt jelentette, hogy a 16. század második felében a Magyar Királyság – melynek területe még az oszmán hódítás dacára is közel azonos nagyságú (kb. 120 000 km²) volt a Cseh Korona országai vagy az osztrák örökös tartomány területével³ – belpolitikai életének irányítása egy viszonylag szűk arisztokrata és főpapi csoport kezében volt. A királyság politikai elitjébe való felemelkedés így

- 1 A téma kutatását az OTKA K 060 618. ny. sz. kutatási programjának támogatása, valamint a Magyar és a Szlovák Tudományos Akadémiák közötti kutatócserre tette lehetővé. A Révay család 16. századi felemelkedéséről ez ideig nem készült összegzés. Az eddigi közlemények közül kiemelendő: *Budai Ferenc* polgári lexicon. III. 2. kiad. Pest, 1866. 98–105.; *Frankl Vilmos*: Révai Ferenc nádori helytartó fiainak hazai és külföldi iskoláztatása 1538–1555. Pest, 1873. (Értekezések a történeti tudományok köréből II/6.); *Deák Farkas*: Magyar hölgyek levelei. 499 darab. 1515–1709. Bp. 1879. (Magyar Leveles Tár II.) passim, ill. újabban számos ténybeli pontatlansággal *Klára Komorová*: A Révay család könyvtára Szklabinán. In: *Kék vér, fekete tinta. Arisztokrata könyvgyűjtemények 1500–1700. Nemzetközi vándorkiállítás. Szerk. Monok István.* Bp. 2005. 157–167. és *Maroš Mačuha*: Panství rodu Révai v ranom novoveku (ekonomický a sociálny kapitál uhorského aristokratického rodu). Dizertačná práca na získanie vedecko-akademickej hodnosti Philosophiae doctor (PhD). Bratislava, 2007.
- 2 A 16. századi magyar arisztokráciára (a teljesség igénye nélkül): Magyarország birtokviszonyai a 16. század közepén. 1–2. Szerk. és a bevezető tanulmányt írta: Maksay Ferenc. Bp. 1991. (A Magyar Országos Levéltár kiadványai II. Forráskiadványok 16.), 1. 1–56.; *Pálffy Géza*: A tizenhatodik század története. Bp. 2000. (Magyar Századok 6.) 141–148.
- 3 *Pálffy Géza*: Szent István birodalma a Német-római Birodalom határvidékén: a Magyar Királyság és a Német-római Császárság a 16–17. században. *Történelmi Szemle* 49(2007) 327–349., főként: 331.

sok jómódú köznemesi família vágyott célja volt, függetlenül attól, hogy magyar, horvát, német vagy esetleg szlovák nyelven beszélt.

A magyar arisztokráciába való bekerülésre ez idő tájt kétféle módon volt lehetőség. Egyrészt valamely országos főméltóság megszerzése révén a Magyar Királyság úgynevezett „igazi bárói” (*veri barones regni*), másként tisztségviselő bárói közé kerüléssel – mint latin nevük mondta: *barones ex officio, barones officiolati*. Ezek közé a 16. század közepén a nádor (*palatinus*), az országbíró (*iudex curiae regiae*), a horvát–szlavón bán (*banus Croatiae et Sclavoniae*), a tárnokmester (*magister tavernicorum regalium*) és a pozsonyi ispán (*comes Posoniensis*), valamint a bécsi közös Habsburg-udvar kialakulása miatt ez időre már névlegessé váló magyar királyi udvari főméltóságok tartoztak, úgymint az udvar (*magister curiae regiae*), az ajtónálló- (*magister ianitorum regalium*), az étékfogó- (*magister dapiferorum*), a pohárnok- (*magister pincernarum*), a lovász- (*magister agazonum*) és a kamarásmester vagy főkamarás (*magister cubiculariorum*).⁴ Bár ők egykori budai udvari feladatkörükből ez idő tájt már csupán a pozsonyi koronázásokon és a diétákon láttak el valamit, a *Magyar Tanács* tagjaiként és a felsőtábla képviselőiként politikai szerepük és befolyásuk országos szinten is tetemes maradt.⁵

Az arisztokráciába való bejutás másik útját a magyar bárói cím megszerzése jelentette. Ez lehetőséget kínált arra, hogy az országos főméltóságokat viselő nagyurak fiai is az elit tagjai maradhassanak, illetve segítségével az uralkodó új híveket szerezhessen – miként latin elnevezésük mondta: „névleges” vagy „természetes bárók”-ként (*barones solo nomine, barones naturales*). Bár néhány bárói címet már a 16. század elején a Jagelló uralkodók is adtak híveiknek, például a Podmaniczky (1502/1506), a Drágffy (1507), a Török (1507) vagy a Sárkány (1511) család tagjainak,⁶ a bárói címadományozás a Magyar Királyságban jelentősebb mértékben az 1540-es évektől terjedt el.⁷ I. Ferdinánd és utódai az elittegmentés ezen eszközét nemcsak átvették elődeiktől, hanem osztrák tartományaikhoz hasonlóan a magyar arisztokrácia formálásában is alkalmazták. A bárói címet nyerők – a tisztségviselő „igazi bárókhöz” hasonlóan – okleveleiket a legelőkelőbbeknek járó vörös pecséttel (*cera rubra*) erősíthették meg. Nekik járt a *magnificus* cím is, aminek köszönhetően a század végére őket többnyire már mágnásoknak (*magnates/simplices magnates*) titulálták. Így vált a báróvá tétel (*creatio in Baronem regni Hungariae*) az 1560–1570-es években előbb bárói címadományá (*donatio Baronatus*), majd a századvégre a „nagyságos” titulus adományává (*collatio tituli Magnificentiae*). A mágnások legfontosabb privilégiuma

4 *Fallenbüchl Zoltán*: Magyarország főméltóságai 1526–1848. Bp. 1988.

5 *Pálffy Géza*: Mi maradt az önálló magyar királyi udvarból Mohács után? In: *Idővel paloták... Magyar udvari kultúra a 16–17. században*. Szerk. G. Etényi Nóra–Horn Ildikó. Bp. 2005. 45–59.

6 *Schiller Bódog*: Az örökös főrendiség eredete Magyarországon. Bp. 1900. 262–273.

7 A kérdést újabban részletesen tárgyaltuk: *Pálffy Géza*: Szent István birodalma a Habsburgok közép-európai államában. A Magyar Királyság és a Habsburg Monarchia a 16. században. Akadémiai doktori értekezés. Bp. 2008. 148–153.

az volt, hogy az uralkodó meghívására (*per regales vocati*) személyesen vehettek részt a politizálás legfőbb színterén, az országgyűlés felsőtábláján.⁸

Az 1526 utáni különleges helyzetben a köznemesi származású Révay családnak néhány évtized alatt mindkettő sikerült. Ebben elsősorban I. Ferenc felemelkedése, hivatalnoki szolgálata és közéleti pályája, majd az általa teremtett politikai, karrier-, kapcsolati és birtoktőkét továbbvivő fiai játszottak döntő szerepet.⁹

Nádori jegyzőből nádori helytartó: Révay I. Ferenc felemelkedése a Magyar Királyság politikai elitjébe

A 16. század elején Szerém és Bodrog megyében birtokos Révay Ferenc felemelkedésének útját a Magyar Királyság nádorai melletti jogtudó értelmiségi-hivatali szolgálata nyitotta meg. Bár jelenleg nem tudjuk pontosan, hogy az 1489-ben született Révay miként került Perényi Imre nádor (1504–1519) szolgálatába – talán a Perényiek délvidéki kapcsolatai vagy Révay esetleges budai tanulmányai révén¹⁰ – 1510-ben már a nádor küldöttje, a következő esztendőben pedig a nádori törvényszék egyik jegyzője (*sedes palatinalis notarius*) volt.¹¹ A tanult fiatalember szakértelmére Perényi utódja, Báthory István nádor (1519–1523, 1524–1525, 1526–1530) is igényt tartott. Sőt, Révaynak a korabeli hivatali értelmiségben betöltött növekvő szerepét jelzi, hogy 1519-től az ország első főméltóságának magántitkára (*secretarius palatinalis/palatini*) lett.¹² A nádor feltehetően a Révayak 1521. május 25-ei címerbővítésében is szerepet játszott.¹³ Mindez nemcsak Ferenc elismertségéről és műveltségéről, hanem a korszak egyik legbefolyásosabb politikusával való bensőséges viszonyáról is tanúskodott.

Báthory István később sem feledkezett meg titkáráról. Mivel pedig a mohácsi vereség után az özvegy királyné, Habsburg Mária csekély számú táborában a nádor volt az egyik legbefolyásosabb politikus,¹⁴ ez komoly lehetőségeket kínált bizalmasának is, aki 1526 őszén már ítélőmestere (*prothonotarius palatinalis*) volt.¹⁵ Az esztendő végén azután Révay aktív szerepet vállalt Habsburg Ferdi-

8 Schiller B.: i. m.; Péter Katalin: Az örökös főrendiség létrejötte. Rubicon 5(1994) 10. sz. 16–19.

9 E tőketípusokra a cseh arisztokrácia kapcsán ld. Petr Matá: Svět české aristokracie (1500–1700). Praha, 2004. (Edice Česká historie 12.).

10 Az utóbbit feltételezi: Frankl V.: i. m. 6.

11 Bónis György: A jogtudó értelmiség a Mohács előtti Magyarországon. Bp. 1971. 404.: 80. jegyzet.

12 I. m. 407–408.

13 Budai F.: i. m. 98–99.; Nagy Iván: Magyarország családai címerekkel és nemzékrendi táblákkal. IX. Pest, 1862. 700.

14 Gernot Heiss: Politik und Ratgeber der Königin Maria von Ungarn in den Jahren 1521–1531. Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung 82(1974) 119–180., különösen: 143–167.

15 Ferdo Šišić: Hrvatski saborski spisi / Acta comitialia regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae. Knjiga prva: od godine 1526. do godine 1536. Zagreb, 1912. (Monumenta spectantia historiam Slavorum Meridionalium XXXIII.) 35.: N° 31. (1526. nov. 30.).

nánd osztrák főherceg pozsonyi királyválasztásában (december 16.). Itt politikai célokra is kiválóan kamatoztatta jogtudását, midőn Báthory nádor oldalán Ferdinánd hívei részletesen számba vették azon okokat, amelyek miatt Szapolyai János magyar királlyá történt választását és koronázását (november 10–11.) – egyébként helytelenül, ám a korabeli propagandát ügyesen kihasználva¹⁶ – érvénytelennek tartották.¹⁷

Révay új uralkodójának tett saját szolgálatai mellett így elsősorban patrónusának, Báthory nádornak köszönhette, hogy Ferdinánd székesfehérvári koronázását követően 1527 novemberétől már a Magyar Királyság személynöke (*locumtenens personalis praesentiae regiae in iudiciis*), azaz egyik főbírája lett, mégpedig a királyi udvarmesterré előrelépő Thuróczy Miklós helyén.¹⁸ E posztját egészen 1542 novemberéig töltötte be, amikor Thurzó Elek királyi helytartó (*locumtenens regius*) lemondása miatt új tisztséget szerzett. Mivel ekkor egykori ura, Báthory István halálát (1530. május 3.) követően – elsősorban katonai hátsókörü konfliktusok miatt¹⁹ – már éppen egy tucatnyi esztendeje nem töltötték be a nádori tisztséget, a rendekkel egyeztetve az uralkodó a palatinus igazságszolgáltatási feladatainak további ellátásával a november közepén Pozsonyban tartott diétán azt a Révayt bízta meg, aki a nádori bíraskodás kitűnő ismerője volt. Így ő lett a 16. század első nádori helytartója (már megszilárdult latin kifejezéssel *locumtenens palatinalis in iudiciis*),²⁰ vagy miként eleinte tisztségét maga nevezte: *vacante officio regni Hungariae palatini locumtenens*,²¹ avagy mint sírfelirata titulálta: „*locumtenens officii palatinalis regni Hungariae*”,²² röviden *pro-palatinus*.

Ezzel kapcsolatban mindenképpen érdemes felhívni a figyelmet arra, hogy ilyen tisztségviselő kinevezésére már a késő középkorból is van példa. Amikor

16 Erre újabban ld. Pálffy G.: Szent István birodalma i. m. 43–45.

17 Magyar országgyűlési emlékek történeti bevezetésekkel. I. (1526–1536.) Szerk. Fraknói Vilmos. Bp. 1874. (Monumenta Hungariae Historica III/a. Monumenta comitialia regni Hungariae I.) 52–53.

18 Bunyitay V.–Rapaics R.–Karácsonyi J.: Egyháztörténelmi emlékek a magyarországi hitújítás korából. I. 1520–1529. Bp. 1902. 342.: N° 343.

19 Ember Győző: A helytartói hivatal történetéhez a XVI. században. In: Emlékkönyv Szentpétery Imre születésének hatvanadik évfordulójának ünnepére. Bp. 1938. 142–156. és Pálffy Géza: A török elleni védelmi rendszer néhány alapkérdése a XVI. század első felében. In: Hagyomány és korszerűség a XVI–XVII. században. Szerk. Petercsák Tivadar. Eger, 1997. (Studia Agriensia 17.) 59–74.

20 1542. nov. 29-én már maga I. Ferdinánd is ennek címezte: Slovenský národný archív, Bratislava (= SNA); Spoločný archív rodu Révay (= SAR), Kráľovské dekrét, mandáty a reskripty Révayovcom (= Kráľovské dekrét) Fasc. I. N° 35., ill. diéta alatti kinevezésére: *Nicolaus Isthvanfi*: Historiarum de rebus Ungaricis libri XXXIV. Colonia Agrippina, 1622. 254.

21 Ld. pl. Enyingi Török Bálint. A bevezetést írta és a forrásokat közzéteszi: Bessenyei József. Bp. 1994. 213.: N° 294. (1543) és 229.: N° 310. (1548) vagy Magyar Országos Levéltár, Budapest (= MOL) A 57, Magyar kancelláriai levéltár, Libri regii (= A 57) Vol. 2. p. 82. (1544).

22 A sírkőre vonatkozó teljes régebbi irodalommal: Zuzana Ludiková–Mikó Árpád–Pálffy Géza: A turócszentmártoni Szent Márton-templom késő reneszánsz és barokk funerális emlékei (16–17. század). Művészettörténeti Értesítő 57(2008) 353–376.

ugyanis Hunyadi Mátyás uralkodásának utolsó esztendeiben, Szapolyai Imre nádor halála (1487) után közel fél évtizedig nem töltötték be tisztét, a palatinus igazságszolgáltatási feladatait – Szapolyai István nádor 1492. évi megválasztásáig – Nagylucsei Orbán egri püspök és kincstartó látta el, mégpedig akkor még az *in causis in praesentia palatinali vertentibus per regem iudex deputatus* hosszú címmel.²³ Külön hangsúlyozni szükséges ugyanakkor, hogy Révay és 16. századi utódai (1562–1572: Mérey Mihály, 1572–1581: Czobor Imre és 1581–1608: Istvánffy Miklós) posztja nem keverendő – a nádori tisztség tényleges betöltése idején működő – alnádor, a *vicepalatinus* tiszttel, mint ez az irodalomban sajnos oly gyakran történik.²⁴ Sőt, miként a legfőbb országos méltóságnak, úgy a nádori helytartónak is lehetett helyettese, akit *vicegerens (pro)palatinalis/propalatini*-nak vagy röviden *vicepropalatinus*-nak hívták. Révay Ferenc mellett például e tisztséget kezdetektől fogva az a Rakovszky György (†1560) töltötte be, aki évtizedeken át familiárisa, szklabinjai várnagya, Turóc vármegyei alispánja (1536–1560), azaz egyik legfőbb bizalmi embere volt, sőt aki alispánként utóbb még fiait is szolgálta.²⁵

Révay végül egészen 1553. november 1-jei haláláig töltötte be nádori helytartói tisztét. Negyedszázad alatt két országos bírói tisztségében meghatározó szerepet játszott abban, hogy a két király küzdelme miatt polgárháborúba sodródott, majd az oszmán előrenyomulás miatt egyre apadó területű Magyar Királyságban az országos igazságszolgáltatás legalább részben működhetett.²⁶ A jogtudó értelmiségi pályán pedig Révay összességében mindent elért, amit lehetett. Így joggal emelte ki fiaai (Mihály és János) által a turócszentmártoni templomban emelt díszes síremléke, hogy „*vir pietate et integritate ac legum scientia clarissimus*” volt. Az egykori nádori törvényszéki jegyző hosszú időn át tehát a Magyar Királyság nagybírója volt. Ez persze egyáltalán nem zárta ki, hogy olykor elfogultan, sőt néha akár korrupt módon hozza meg döntéseit. Így bőven akadtak olykor kitartó, olykor alkalmi ellenfelei mind a magyar arisztokraták (például Nádasdy Tamás és Batthyány Ferenc), mind a protestantizmus lelkes támogatóját rossz szemmel néző főpapok (például Liszthy János veszprémi püspök) körében vagy éppen az ítéletei és gyors felemelkedése miatt ellenségévé váló személyek között.²⁷

23 Az adatot Tringli Istvánnak (MTA Történettudományi Intézet) ezúton is barátsággal köszönöm.

24 Istvánffy Miklós kapcsán újabban helyesen: Nagy Gábor: „Tu patriae, illa tuis vivet in historiis”. Előkézület egy új Istvánffy Miklós életrajzhoz. Századok 142(2008) 1209–1248.

25 Kinevezésére, 1542: *N. Isthvanfi*: i. m. 254.; 1545: MOL A 57, Vol. 2. p. 96.; 1547: SNA SAR Kráľovské dekréty Fasc. III. N° 24. (1547. szept. 15.), ill. pályájára részletesen ld. *M. Mačuha*: i. m. 98–99.

26 Erről tanúskodik nagybírói formuláskönyve is: MOL F 15, Erdélyi országos kormányhatósági levéltárak, Kolozsmonostori Konvent országos levéltára, Protocolla, libri regii et styliionaria, Tétel 63., Révay Ferenc formuláskönyve. A kötet feldolgozását Oborni Teréz (MTA Történettudományi Intézet) tervezi.

27 Egy alkalommal őket maga Révay vette számba: SNA SAR Kráľovské dekréty Fasc. III. N° 6. (1544. aug. 15.), ill. uo. I. Turiec, 2) Hlavnožupanska hodnost: Písomnosti hlavnožupanskej

Noha sem a személynök, sem a nádori helytartó nem tartozott az „igazi bárók” közé, azaz tisztségénél fogva Révay nem lett arisztokrata, 1537-től őt – ám csakis őt, azaz testvérét, a család trebosztói ágának alapítóját, Istvánt nem – mégis már kivétel nélkül *magnificus*nak titulálták.²⁸ Ezt viszont nem 1532-ben elnyert Turóc vármegyei ispánságának²⁹ és itteni gyarapodó birtokainak (1527/1528-tól Szklabinya, majd 1539/1540-tól Blatnica vára és uradalma stb.),³⁰ ám nem is 1534-től felbukkanó tanácsosi címének (*consiliarius*) köszönhetette.³¹ Az 1530-as években ugyanis ispánként és tanácsosként is gyakran szerepelt *egregius* jelzővel, egyik kortársa, Istvánffy Pál (a neves történetíró, Miklós apja) pedig tanácsosként is mindvégig *egregius* maradt.³²

Igy minderre jelenlegi ismereteink szerint más magyarázat nem lehetséges, mint hogy maga Révay Ferenc 1537-ben I. Ferdinánd királytól bárói (*magnificus*) címet kapott, még ha a família címszerzését a genealógiai kézikönyvek és családtörténeti összegzések mindannyian 1556-ra teszik is.³³ Kivételt pusztán Bél Mátyás osztrák tanítványa, Johann Georg Schwandtner (1716–1791) jelent, aki Révay Péter Szent Koronáról írott nevezetes műve (*Sacra Corona regni Hungariae*) 18. század közepi kiadásának bevezetőjében úgy vélekedett, hogy 1537-ben Ferdinánd király Révayt Magyarország mágnásai közé vette fel.³⁴ Bár a címadományra vonatkozóan sem a királyi könyvekben, sem a családi levéltárban nem maradt fenn konkrét forrás, Révaynak mégis követendő például szolgálhattott az általa jól ismert, északnyugat-magyarországi királyi kapitány, bedeghi Nyáry Ferenc esete, aki 1535. augusztus közepén kapott vörös pecsét használa-

funkcie Révayovcov v Turčianskej župe (= Turiec) Fasc. I. N° 3. (1552, ellentét Nyáry Lőrincel), valamint újabban Liszthy János igen negatív véleménye: *Nagy G.*: i. m. 1215.: 46. jegyzet.

- 28 SNA SAR Kráľovské dekréty Fasc. I. N° 36–37., stb. és Korešpondencia, František Révay, fol. passim. A trebosztói ág történetének alapforrása, egy két részben megjelent családi napló: *Dualszky János*: Révay László, Révay Márton és Esterházy Zsófia fiok, naplójából, 1600–1655. Magyar Történelmi Tár 3(1857) 245–254. és *Ipolyi Arnold*: A Révay család naplója 1555–1661. Új Magyar Múzeum 7(1857) 10. sz. 441–449.
- 29 SNA SAR Turiec Fasc. I. N° passim és *Fallenbüchl Zoltán*: Magyarország főispánjai / Die Obergespane Ungarns 1526–1848. Bp. 1994. 104.
- 30 Révay turóci birtokaira ld. *M. Mačuha*: i. m., főként: 151–167., ill. *Uő*: Hrad Sklabiňa v archívnych prameňoch Révaiovcov. In: Monumentorum Tutela 16. Bratislava, 2005. 179–192.
- 31 Számos példa 1534 májusától: SNA SAR Kráľovské dekréty Fasc. I. N° 16–17., N° 19. stb.
- 32 „fidelis consiliarius noster, egregius Paulus Isthwanffij de kjsazzonffalwa”. Hrvatski državni arhiv, Zagreb, Obiteljski i osobni arhivski fondovi (711), Arhiv Drašković (= HDA Arhiv Drašković), Archivum maius Fasc. 39. N° 41. (1551. aug. 29.) és uo. Kut. 91. Spisi drugih obitelji, Istvanffy–Zekel, 1551. márc. 11.; személyére vö. még: *Dr. Holub József*: Istvánffy Pál. In: Dolgozatok Békefi Remig egyetemi tanári működésének emlékére. Szerk. Dr. Pintér Jenő. Bp. 1912. 222–237.
- 33 *Nagy I.*: i. m. IX. 711.; *Kempelen Béla*: Magyar nemesi családok. IX. Raaperger–Syxt. Bp. 1915. 95.; *Bónis György*: Révay Péter. Bp. 1981. (Irodalomtörténeti füzetek 104.) 7.; *K. Komorová*: i. m. 157.; *M. Mačuha*: Panství rodu Révai i. m. 88–89. stb.
- 34 „anno 1537. libero baronatu, amplisque latifundiis donatum, Magnatibus Hungariae accensuerat”. *Joannes Georgius Schwandtner*: Scriptorum rerum Hungaricarum veteres ac genuini. II. Vienna, 1746. 418–419.

tára engedélyt és vele együtt bárói címet.³⁵ Ezzel, ha nem is tisztségeinél fogva, ám mégis elsősorban hivatali szolgálatának köszönhetően Révay Ferenc 1537-ben a magyar arisztokrácia tagja lett.

A „nagyaság” címmel Ferdinánd királynak bőven volt, mit honorálnia. Uralkodása első évtizedében ugyanis személynöki tiszte mellett Révay számos egyéb igazságszolgáltatási feladatra kész volt, sőt az 1528 ősztől 1542 novemberéig a Magyar Királyság földjére egyetlen alkalommal sem lépő³⁶ Habsburg-uralkodó szinte minden magyar belpolitikai ügyben „bevethető” híve lett. Erre a feladatra több évtizedes hivatali szolgálata, alapos magyarországi jog- és helyismerete, valamint Báthory nádor mellett kiépített kapcsolatai tették leginkább alkalmassá. Ami az előbbieket illeti: Révay az 1530-as években több ízben ítélezett Esztergomban a két magyar király alattvalóinak peres kérdéseiben,³⁷ vett részt különféle birtokjogi viták intézésében,³⁸ majd volt 1541 késő tavaszán és nyarán ideiglenesen megbízott hadbíró Wilhelm von Roggendorf királyi főhadparancsnok Buda alatti seregében³⁹ – miként erre sírkövének felirata ugyan csak utalt.⁴⁰

Még ennél is többet nyomhatott a latban Révay tanácsosi és szakértői tevékenysége, amelyet Ferdinánd táborának gyarapításában, majd egyre növekvő országrésze igazgatásában fejtett ki. Miután 1526. december közepén Báthory nádor mellett Ferdinánd pozsonyi királyválasztásának egyik fő szorgalmazója volt, a következő esztendőben meghatározó szerepet játszott – saját bátyja, a később a naszádoskapitányságot elnyerő István mellett⁴¹ – Török Bálint és Cserni Jován Habsburg-pártra állításában.⁴² Majd amikor Mária királyné Magyarországról való távozása után, 1528. március elejétől az uralkodó távollétében Báthory nádor királyi helytartó (*locumtenens regius*) lett, Révayt többször találjuk mellette a helytartósági tanácsosok sorában, noha ekkor még nem volt Ferdinánd király tanácsosa, csupán személynöke.⁴³

35 MOL A 57, Vol. 1. pp. 305–307. (1535. aug. 16.).

36 *Anton von Gévay*: Itinerar Kaiser Ferdinand's I. 1521–1564. Wien, 1843. unfoliert.

37 Ld. alább a 48. jegyzetben idézett forrásokat.

38 Pl. SNA SAR Kráľovské dekréty Fasc. I. N° 13. (1533) vagy uo. Fasc. III. N° 23. (1547).

39 *Pálffy Géza*: Katonai igazságszolgáltatás a királyi Magyarországon a XVI–XVII. században. Győr, 1995. 72., 238. (az itteni dátumot most tovább sikerült pontosítanunk), vö. még: *Uő*: *Militärische Rechtspflege im Königreich Ungarn im 16. und 17. Jahrhundert*. Historisches Jahrbuch 127(2007) 33–73.

40 „multa tam in recuperandis; nisi fata obstitissent, Buda et Alba, quam aliis gravissimis, non solum Hungariae, sed totius reipublicae Christianae negotiis, eidem regi praeclara facinora praestitit”. *Z. Ludiková–Mikó Á.–Pálffy G.*: i. m. Buda alatt júl. 16-án testvérével, Istvánnal végrendeletet is tett. Révay Istvánnak és Ferencnek Budavár alatt 1541-ben július 16-án kelt végrendelete. *Történelmi Tár* 1882. 550–551.

41 *Budai F.*: i. m. 99.

42 Enyingi Török Bálint i. m. X., 22–23.: N° 24–25., vö. még: *G. Heiss*: i. m. 162.

43 *R. Kiss István*: A magyar helytartótanács I. Ferdinánd korában és 1549–1551. évi leveles könyve. Bp. 1908. LXXXVII.

Révay e feladatai patrónusa halála (1530) után sem maradtak el, sőt egyre gyarapodtak; miközben tisztségeiből fakadóan komoly feladatok hárultak rá az országos igazságszolgáltatás irányításában is. Így az 1530–1540-es években már Ferdinánd azon legfőbb híveinek sorába került, akiket rendszeresen hívott bécsi rezidenciájába tanácsadásra, akár a törökök vagy Szapolyai János követeivel való egyeztetésekre, akár birtokügyi kérdésekben vagy általában a Magyar Királyság legfontosabb ügyeiben.⁴⁴ Emellett Révay eleinte még a Szapolyai és az oszmánok elleni harcokból is kivette részét (például 1530),⁴⁵ volt Ferdinánd követe a szlavón rendekhez (1536) és Székesfehérvár városába (az ottani királyi katonaság és a városi polgárság viszályának rendezésére, 1540–1541),⁴⁶ illetve járt el több ízben stájer (1531, 1537) és morvaországi határvizsgálatban (1535, 1536).⁴⁷ De gyakran bukkant fel a János király követeivel való tárgyalásokon (1531–1532, 1534, 1538, 1539, 1540) vagy akár a Török Bálint ismételt a Habsburg-párthoz történő csatlakozásának érdekében tevékenykedő uralkodói bizottságban is.⁴⁸

44 1533, Révay jöjjön azonnal Bécsbe a visszatért török követ ügyeinek megtárgyalására: SNA SAR Královské dekrétý Fasc. I. N° 12. (1533. szept. 18.); 1534, jöjjön mielőbb Bécsbe a Lodovico Grittivel való tárgyalásokra: uo. Fasc. I. N° 18. (1534. márc. 30.); 1539. ápr. 13-ára jöjjön Bécsbe, „est nobis aliquod negotium, quod sine praesentia vestra transigi non potest”: uo. Fasc. II. N° 3. (1539. márc. 24.); 1539 nyara, újabb Bécsbe hívás Szalónak vára ügyében: uo. Fasc. II. N° 6. (1539. jún. 16.); 1541, jöjjön, amilyen gyorsan csak lehet, Bécsbe: „Habentes prae manibus certa negotia, ad quae agenda et tractanda tua etiam praesentia magnopere indigere videmur.” uo. Fasc. II. N° 30. (1541. máj. 8.); 1544. aug. 12-ére jöjjön Bécsbe: „Sunt quaedam prae oculis nostris tam privata nostra, quam publica negotia, in quibus tecum et cum aliis consiliariis nostris tractandum nobis erit.” uo. Fasc. III. N° 3. (1544. aug. 8.); 1552. febr. 12-ére jöjjön Bécsbe: „Et in ea re perficienda tua opera et consilium sint nobis necessaria.” uo. Fasc. IV. N° 11. (1552. febr. 2.); egy további példa 1533 áprilisából: *Fazekas István: Besztercei Kretschmer Lőrinc székesfehérvári prépost, királyi nevelő. In: Portré és imázs. Politikai propaganda és reprezentáció a kora újkorban. Szerk. G. Etényi Nóra–Horn Ildikó. Bp. 2008. 65.: 12. jegyzet.*

45 SNA SAR Královské dekrétý Fasc. I. N° 3.; *Erdélyi Gabriella: Bethlenfalvi Thurzó Elek levelezése. (Források a Habsburg–magyar kapcsolatok történetéhez). I. 1526–1532. Bp. 2005. (Lybubus kötetek 1.) 229–231.: N° 64. és Martin Rothkegel: Der lateinische Briefwechsel des Olmützer Bischofs Stanislaus Thurzó. Eine ostmitteleuropäische Humanistenkorrespondenz der ersten Hälfte des 16. Jahrhunderts. Hamburg, 2007. (Hamburger Beiträge zur Neulateinischen Philologie 5.) 239–241.: N° 58–59.*

46 1536: SNA SAR Královské dekrétý Fasc. I. N° 31.; 1540–1541: uo. Fasc. II. N° 21., N° 24., N° 26–27.

47 1531: Uo. Fasc. I. N° 6–7. és *Erdélyi G.: i. m. 262.: N° 72., 265–268.: N° 73. és 304.: N° LXXVI.; 1537: SNA SAR Královské dekrétý Fasc. I. N° 36–37.; 1535: uo. N° 26–27.; 1536: uo. N° 33.*

48 1531–1532: *Roderich Gooss: Österreichische Staatsverträge. Fürstentum Siebenbürgen (1526–1690). Wien, 1911. (Veröffentlichungen der Kommission für Neuere Geschichte Österreichs 9.) 30.; Erdélyi G.: i. m. 265–268.: N° 73., 271.: N° LXVIII., 280.: N° 76. és SNA SAR Královské dekrétý Fasc. I. N° 11.; 1534: uo. N° 16. és N° 19.; 1538: uo. N° 39.; 1539: uo. Fasc. II. N° 1–2.; 1540: uo. N° 13–18., N° 20. és *R. Gooss: i. m. 88., ill. Enyingi Török Bálint i. m. 182–185.: N° 252–253. (1540).**

Mindezekén túl Révay Ferenc 1530-ban még az augsburgi birodalmi gyűlésen is részt vett, hogy minél jelentősebb török segílyt szerezzen hazájának.⁴⁹ 1541 késő nyarán pedig ő volt – Niklas Graf zu Salm und Neuburg és Siegmund Freiherr von Herberstein mellett – I. Ferdinánd király egyik biztosa Szülejmán szultánhoz a budai táborba.⁵⁰ Végül 1537-ben az uralkodó Thurzó Elek helytartó, 1544-ben pedig utódja, Várday Pál állandó tanácsokkal való segítésére szólította fel.⁵¹ Az utóbbi helytartói tanácsában azután Révay a következő esztendőkbén már fizetést élvező, rendes tanácsosként (*consiliarius ordinarius*) szerepelt, miként Újlaky Ferenc (1550–1554) helytartóéban is.⁵² Ennek ellenére az ország és a kincstár nehéz pénzügyi helyzete⁵³ következtében uralkodója gyakran még személynöki és nádori helytartói fizetésének folyósítására sem volt képes.⁵⁴ Pedig esetében vitathatatlanul egy dinasztia- és uralkodóhú, nagy odaadással és ambícióval szolgáló, szakértő hivatalnokról volt szó. Emellett egy olyan különleges személyiségről, aki egyszerre volt a humanizmus követője, hiszen – mint régóta közismert – Antoni Bonfini nevezetes történeti művének egyes kéziratosa részei is a birtokában voltak,⁵⁵ miközben az evangélikus vallás elkötelezett támogatójaként még Luther Mártonnal is levelezett.⁵⁶

S noha a fenti sort az 1540–1550-es évekből még hosszan folytathatnánk,⁵⁷ összegezve mindezek alapján is megállapítható: Révay Ferenc jogtudó hivatali szolgálatának, szakértelmének és tanácsadói tevékenységének köszönhetően az 1530-as évek végére egyszerre lett elismert tagja a Magyar Királyság politikai elitjének és arisztokráciájának. Így 1553 végi halálát követően a kérdés csak az volt, fiai képesek lesznek-e az apa által teremtett politikai, karrier- és kapcsolati tőke, valamint az előkelő társadalmi helyzet megőrzésére.

49 Oláh Miklós II. Lajos és Mária királyné titkára, utóbb magy. orsz. kancellár, esztergomi érsek-primás és kir. helytartó levelezése. Közli: Ipolyi Arnold. Bp. 1875. (Monumenta Hungariae Historica I. Scriptorum XXV.) 117. és *M. Rothkegel*: i. m. 237–238.: N° 57.

50 Austro–Turcica 1541–1552. Diplomatische Akten des habsburgischen Gesandtschaftsverkehrs mit der Hohen Pforte im Zeitalter Süleymans des Prächtigen. Bearbeitet von Srećko M. Džaja unter Mitarbeit von Günter Weiß. In Verbindung mit Mathias Bernath herausgegeben von Karl Nehring. München, 1995. (Südosteuropäische Arbeiten 95.) 1–4.: N° 1. és *Bagi Zoltán*: Két jelentés a Buda elestét követő időszak sorsdöntő eseményeiről, Török Bálint és Werbőczy István sorsáról. *Hadtörténelmi Közlemények* 117(2004) 739–749.

51 1537: SNA SAR Královské dekréty Fasc. I. N° 39.; 1544: uo. Fasc. III. N° 2.

52 *R. Kiss I.*: i. m. 367.: N° XXVII., 373.: N° XXVIII. (1545), 375.: N° XXX. és 380.: N° XXXI. (1549), 396.: N° XXXIX. (1550).

53 Új kutatások alapján összegző jelleggel vö. *Kenyeres István*: I. Ferdinánd magyarországi pénzügyigazgatási reformjai és bevételei. *Történelmi Szemle* 45(2003) 61–92.

54 SNA SAR Královské dekréty Fasc. I. N° 36. (1536) és *R. Kiss I.*: i. m. 365–366.: N° XXV–XXVI. (1544).

55 Janus Pannonius. Magyarországi humanisták. Vál. szöveggond., jegyz. Klaniczay Tibor. Bp. 1982. (Magyar remekírók) 719. (1550).

56 *Szinnyei József*: Magyar írók élete és munkái. XI. Popeszku–Rybay. Bp. 1906. 844.

57 SNA SAR Královské dekréty Fasc. II–IV. N° passim (1539–1553) és *R. Kiss I.*: i. m. passim.

Megkapaszzkodás a mágnások között: a Révay-fiúk udvari és magyarországi szolgálata

Révay Ferenc igyekezett gondosan előkészíteni az „örökség” továbbvitelét, bár hozzá hasonlóan még mindkét felesége (előbb az 1540 táján elhunyt Gyulay Borbála,⁵⁸ majd 1542-től pakosi Paksy Anna) is csupán előkelő köznemesi (*egregius*) családból származott.⁵⁹ (Második hitvesének testvére, János hosszabb udvari és katonai szolgálat után ugyanakkor 1560 áprilisában bárói rangot szerzett.⁶⁰) A jogtudó értelmiség meghatározó képviselőjeként Révay tökéletesen tisztában volt az iskolázottság jelentőségével, így Gyulay Borbálától született négy fiát (Mihályt, Jánost, Lőrincet és Ferencet) – mint Fraknoi Vilmos 19. századi kutatásai óta közismert – előbb Beszterce- és Selmechányára, majd Bártfára és Körmöcbányára, végül a padovai egyetemre járatta.⁶¹

Talán még ennél is lényegesebb lépést jelentett, hogy a nádori helytartó saját tapasztalatai alapján felismerte az ország határán kívül fekvő Habsburg-udvarbeli szolgálat és az ottani kapcsolatépítés jelentőségét. Erre utal említett, gyakori bécsi tanácsadói szerepe mellett az is, hogy mind II. Lajos király özvegyével, a Németalföldre távozó Habsburg Máriával, mind új uralkodója, I. Ferdinánd feleségével, Jagelló Anna királynéval az 1526 utáni időszakban is megmaradtak kapcsolatai.⁶² Mindezen tapasztalatok következményének tarthatjuk, hogy az 1550-es években – az 1557 körül váratlanul elhunyt Lőrinc kivételével⁶³ – Révay mindhárom fia szolgált a bécsi udvartartásban. Előbb 1553-ban a legidősebb, Mihály úgynevezett 2 lovas szolgálóként (*Diener mit zwei Pferd*, 20 rajnai forint havi fizetéssel), aki apja halála után a család feje lett, majd az ő helyén fél évtizeden át (1554–1559) János, aki 1560-ban már uralkodója étekfogója (*Truchsess*) volt; végül pedig Miksa főherceg udvartartásában (1559–1560) 1

58 Gyulay Borbála 1544-ben megjelent két sírversére (a Révay által is támogatott neves humanisták, Valentin Eck és Wernher György tollából) újabban ld. *Lakatos Bálint*: „Pannoniae luctus” – egy humanista antológia és a törökellenes Habsburg–lengyel összefogás kísérlete, 1544. Irodalomtörténeti Közlemények 112(2008) 259–286., itt: 285. Ezúton is köszönöm a szerzőnek, hogy a versekre felhívta figyelmemet.

59 Paksy Annával, martonosi Pöstyény Gergely özvegyével kötött 1542. febr. 12-ei házasságára: Enyingi Török Bálint i. m. 206.: N° 281.

60 MOL A 57, Vol. 3. p. 687. (1560. ápr. 10.); Paksy pályájára: *Pálffy Géza*: A veszprémi végvár fő- és vicekapitányainak életrajzi adattára (16–17. század). In: *Veszprém a török korban. Felolvasó-ülés Veszprém török kori emlékeiről*. Szerk. Tóth G. Péter. Veszprém, 1998. (Veszprémi Múzeumi Konferenciák 9.) 91–188., itt: 155.

61 *Frankl V.*: i. m.; *Veress Endre*: *Matricula et acta Hungarorum in universitatibus Italiae studentium*. I. Padova: 1264–1864. Bp. 1915. (Fontes rerum Hungaricarum I.) 33–56., 160–162. passim, ill. újabban: *Maroš Mačuha*: *Akademická peregrinácia Révaiovcov v 16. storočí a jej pramene*. In: *Šlechtic na cestách v 16.–18. storočí*. Ed. Jiří Kubeš. Pardubice, 2007. 11–34.

62 A Németalföldön lakó Máriával pl. 1540-ben még Werbőczy István Tripartitumáról is levelezett (SNA SAR Kráľovské dekrétý Fasc. II. N° 23.), Anna királynénak pedig 1528-ban küldött lovakat Bécsbe (uo. Fasc. I. N° 1.).

63 Vö. MOL A 57, Vol. 3. p. 460.

lovas szolgáloként (*Diener mit einem Pferd*) II. Ferenc is.⁶⁴ A bécsi udvarnok-Révayakat emlegető latin forrásokban felbukkanó „*aulae nostrae familiaris et capitaneus noster*” vagy „*capitaneus Sacrae Regiae Maiestatis*” kifejezések⁶⁵ alatt tehát e tisztségeiket és nem tényleges magyarországi katonai szolgálatot kell érteni, mint a szakirodalomban olykor vélik. 1558 legvégén ilyen tényleges bécsi udvarnokként kísérte el Révay János 12 díszesen felszerelt magyar huszár élén királyát Csehországba, majd az augsburgi birodalmi gyűlésre.⁶⁶

A Habsburg-udvarbeli kapcsolatrendszeret a három Révay-fiú – számos régi és új arisztokratához hasonlóan – azután eredményesen használta ki a Magyar Királyság politikai elitjében való végleges megkapaszkodásra. 1556-ban főként a bécsi udvarban szolgáló János járta ki, hogy apjuk előkelő rangját fiai is tovább élvezhessék, akik egyébként ezt megelőzően is használták, úgymond „továbbörökítették” a *magnificus* címet. Miként levelezéséből tudjuk, a bárói diploma kiállításán még 1557 májusában is dolgozott a bécsi *Magyar Udvari Kancellária*. Ennek alkancellárja, Draskovics György, egyúttal a Révayak egykori padovai iskolatársa, barátja és olykor bécsi szállásadója,⁶⁷ Oláh Miklós főkancellár-esztergomi érsek rosszallása dacára még abban is segédkezett, hogy a korszak híres illuminátora, raszinai Bocskay György festesse ki arany betűkkel az oklevél első sorait.⁶⁸ 1561 februárjában pedig a Révay-fivérek azt is elérték, hogy apjuk

64 Mihály, 1553: Österreichisches Staatsarchiv, Wien (= ÖStA); Haus-, Hof- und Staatsarchiv (= HHStA), Obersthofmeisteramt (= OMeA), Sonderreihe (= SR) Schachtel 182. N° 33. fol. 25. és ÖStA Hofkammerarchiv (= HKA), Hofzahlamtsbücher (= HZAB) Bd. 15. fol. 159v–160r.; János, 1554: uo. és ÖStA HHStA OMeA SR Schachtel 182. N° 34. fol. 17., N° 35. fol. 37., 1556: uo. N° 36. fol. 131. és fol. 158.; 1557: uo. N° 37. fol. 15. és ÖStA HKA HZAB Bd. 13. fol. 347r.; 1558: ÖStA HHStA OMeA SR Schachtel 182. N° 38. fol. 43., 1559: Österreichische Nationalbibliothek, Wien (= ÖNB); Cod. Ser. nov. 3359. fol. 41.; 1560: uo. Cod. Ser. nov. 3360. fol. 20. és fol. 41., ill. ÖStA HHStA OMeA SR Schachtel 183. N° 45. fol. 26.; Ferenc: 1559–1560: uo. Schachtel 182. N° 39. fol. 63. és ÖStA HKA HZAB Bd. 21. fol. 308v., vö. még: ÖNB Cod. 144 58. fol. 19. és Cod. 13 621. fol. 23., ill. *Pálffy Géza: A magyar nemesség I. Ferdinánd bécsi udvarában. Történelmi Szemle* 45(2003) 45–59.

65 SNA SAR Královské dekréty Fasc. IV. N° passim, ill. SNA SAR Korešpondencia, Michal Révay és uo. Jan Révay, fol. passim.

66 SNA SAR Královské dekréty Fasc. IV. N° 30. (1558. okt. 18.).

67 Padovai közös tanulásukra: *Veress E.*: i. m. 50–51.; újabban pályája kezdeteire és alkancellárságára ld. *Fazekas István: Vita a pozsonyi prépostsági méltóság betöltéséről 1555-ben. Adalék Draskovics György pályakezdéséhez.* In: *Memoriae tradere. Tanulmányok és írások Török József hatvanadik születésnapjára.* Szerk. Füzes Ádám–Legeza László. Bp. 2006. 115–125., főként: 117–120., valamint a Révay-testvérek Draskovicsnak nyújtott kölcsönére: HDA Arhiv Drašković, Kut. 108. Juraj II, 1557.12.13.

66 „Cum dominus Draskowith sit sincerissimus nostrique amantissimus, litteras nundum restituit, vult enim, ut per Boczkaj aureis litteris illuminentur.” SNA SAR Korešpondencia, Michal Révay, fol. 70–71. (1557. máj. 14.) A családi levéltár vonatkozó faszcikulusában (SNA SAR Královské dekréty Fasc. I. „In fasciculo hoc diploma quoque super baronatu familiae Révay continetur.”) az eredetileg a N° 4. alatt őrzött oklevél jelenleg sajnos nem található meg. Bocskai tevékenységére újabban ld. *Gulyás Borbála: „Hungarus ut calamo Zeuxis sic Belgicus arte”.* Bocskay György és Georg Hoefnagel két Írásmintakönyve. Szakdolgozat. ELTE BTK, Művészettörténet szak. Bp. 2006.

és saját szolgálataikra tekintettel Turóc vármegye ispáni tisztét ettől kezdve ugyan még nem mint *perpetui comites*, hanem Szklabinya várának birtokosaként mint *haereditarii comites* viselhessék.⁶⁹

A Révay-fivérek sikeres gyökeret verését a Magyar Királyság arisztokráciájában és politikai elitjében szemléletesen jelezte az is, hogy 1563 szeptemberében Miksa főherceg pozsonyi koronázási szertartásán a koronázási lakoma arisztokrata étekgóói (*dapifer*) között mindhárman szerepeltek.⁷⁰ Két esztendővel később pedig a legidősebb fiú, Mihály már azon személyek között bukkan fel, akiket a *Magyar Tanács* ajánlott az uralkodónak korábbi bécsi szolgálata és német nyelvtudása miatt katonai tanácsadónak (*consiliarius in rebus bellicis*).⁷¹ Sőt, noha Mihály ezekben az esztendőben még csupán Turóc vármegye ispánja volt, többször kapott felkérést különféle uralkodói bizottságokban való részvételre, miközben olykor már bécsi tanácskozásokra is meghívták.⁷²

Innen Révay Mihály számára már szinte egyenesen vezetett az út 1569 áprilisában magyar tanácsossá (*consiliarius Hungaricus*) történt kinevezéséig,⁷³ majd – többek között eredményes tanácsadói munkájának is köszönhetően – néhány sikertelen kísérlet után, az 1578 tavaszi pozsonyi diétán az első tisztségviselő báróságig, az április 14-én elnyert királyi ajtónállómesteri posztig.⁷⁴ 1575. január elején ugyanis Mihály már megpróbálkozott a bethlenfalvi Thurzó Ferenc halálával (1574. március 17.) megüresedett magyar udvarmesteri tisztség megszerzésével, ám azt végül lupoglavai Krusiccs János kapta meg.⁷⁵ Négy esztendővel korábban pedig még apja egykori tisztségére, a Mérey Mihály halála miatt betöl-

69 SNA SAR Turiec Fasc. I. N° 6. és MOL A 57, Vol. 3. p. 687. (kinevezés, 1561. febr. 17.), továbbá egy későbbi másolat: *K. Komorová*: i. m. 162.; ill. miként Révay János bátyjának, Mihálynak írta: „Maiestas Caesarea ad nostram suplicationem super privilegio castri [ti. Szklabinya] cum comitatus titulo atque honore confirmare noluit, sed denuo donavit ita, ut non perpetui comitis nomen habeamus, cum comitatus totus non sit noster, sed nos omnesque haeredes nostri comites de Thurocz sint.” SNA SAR Korešpondencia, Michal Révay, fol. 126. (1561. febr. 23.) és ÖStA HKA Familienakten R 83. fol. 17.

70 *Pálffy Géza*: Koronázási lakomák a 15–17. századi Magyarországon. Az önálló magyar királyi udvar asztali ceremóniarendjének kora újkori továbbéléséről és a politikai elit hatalmi reprezentációjáról. Századok 138(2004) 1005–1101., itt: 1067.

71 „qui rei militaris, utpote in qua versati sunt, peritiam habeant, et in curia quondam Sacrae Maiestatis Caesareae educati Germanicam quoque linguam calleant”. ÖStA HHStA Ungarische Akten (Hungarica) (= UA), Comititalia (= Com.) Fasc. 380. Konv. B. fol. 7–8. (1565. márc. 18.).

72 Ld. pl. SNA SAR Kráľovské dekréty Fasc. V. N° 9. (1563, Somogy megyei megbízatás) és N° 11. (1564, Bécsbe hívás), N° 13–14. (1565, Breznóbánya határvitája).

73 SNA SAR Kráľovské dekréty Fasc. V. N° 18. (kinevezés, 1569. ápr. 21) és ÖStA HKA Hoffinanz Ungarn (= HFU) rote N° 46. 1583 Dez. fol. 10–11. (fizetés kezdete, 1569. aug. 1.), vö. még: SNA SAR Korešpondencia, Michal Révay, fol. 227. (1569. ápr. 8.).

74 SNA SAR Kráľovské dekréty Fasc. V. N° 33. (1578. ápr. 14., eredeti kinevezés) és ÖStA HKA Familienakten R 83. fol. 6. (1578. máj. 7., fizetésének elrendelése).

75 Behelf zur Forschung der ungarischen Geschichte aufgrund der Ungarischen Akten im HHStA. Teil III. 1560–1580. (Behelf zu Ungarischen Akten: Zettelkatalog zu Ungarischen Akten und

tetlen nádori helytartó posztjára is pályázott, ám azt a katolikus czobor-szentmihályi Czobor Imre nyerte el.⁷⁶ Ennek ellenére Révay Mihály fokozatosan növekvő társadalmi elismertségét mutatta, hogy Rudolf király pozsonyi koronázásán, 1572 szeptemberében a Szent Korona országainak zászlai között ő vihette Bosznia lobogóját, mégpedig olyan előkelő családok tagjai között, mint a Balassi, Báthory, Forgách, Homonnai Drugeth, Nádasdy, Perényi, Zrínyi stb.⁷⁷ Mindezek dacára, miként egykoron apja, ő is csak töredékeiben jutott hozzá magyar tanácsosi fizetéséhez. Haláláig, amely 1587 június elején a *Magyar Tanács* Ernő főherceg által összehívott egyik bécsi ülése alatt következett be,⁷⁸ a *Magyar Kamara* mintegy 4570 magyar forinttal, azaz közel húsz esztendőnyi összes javadalmának több mint felével volt adósa.⁷⁹ Ebből – nem tévedés – fiának, I. Péternek is maradt a magyar uralkodók részéről adósság, még 1616 nyarán is.⁸⁰

Noha Mihály testvére, a szép karrierre hivatott János viszonylag fiatalon (1570 után) elhunyt,⁸¹ mind az ő, mind Ferenc öccse házassága szintén jól mutatta, hogy az 1560-as években a Révayakat a magyar arisztokrácia régi előkelő családjai már méltó partnernek tartották. János ugyanis 1561. szeptember 21-én Holics várában (Nyitra megye) alsólendvai Bánffy István (†1568) királyi étkefogómester leányát (Annát), Ferenc öccse pedig 1563. május 2-án Turóc-szentmártonban néhai Homonnai Drugeth Gábor, Ung vármegye ispánja lányát (Klárát) vette feleségül;⁸² akik mindketten a „nagyaságosok” rendjéből származtak. Ám felesége családjára Révay Mihály sem panaszkodhatott. Ő 1554 július végén laki Bakics Péter leányát (egyúttal Pavle Bakić, az utolsó szerb despota unokahúgát), Annát vette el,⁸³ így neki egy eredetileg szerb szár-

Türkei I. ÖStA HHStA AB 537/III.) tévesen 1577. jan. 9. dátum alatt, ill. *Fallenbüchl Z.*: Magyarország főméltóságai i. m. 85.

76 Nagy G.: i. m. 1215.

77 Pálffy Géza: Magyar címerek, zászlók és felségjelvények a Habsburgok dinasztikus-hatalmi reprezentációjában a 16. században. *Történelmi Szemle* 47(2005) 241–275., itt: 271–272. és *Uő*: Kaiserbegräbnisse in der Habsburgermonarchie – Königskrönungen in Ungarn. *Ungarische Herrschaftssymbole in der Herrschaftsrepräsentation der Habsburger im 16. Jahrhundert. Fühnezeit-Info* 19(2008) 41–66., itt: 55.

78 Ezt halotti zászlaja felíratából tudjuk: „a serenissimo archiduce Ernesto Viennam vocatus, ibidem hora prima pomeridiana in Christo obdormivit”. Univerzitná knižnica, Bratislava (= UK Ba); Ms 794., oldalszámozás nélkül. A forrásra Zuzana Ludiková (Slovenská národná galéria, Bratislava) hívta fel figyelmemet, kedvességét ezúton is nagyon köszönöm.

79 SNA SAR Kráľovské dekréty Fasc. V. N° nélkül, fol. 20–21. (1587. nov. 14.), uo. Fasc. IX. N° 17. fol. 31., fol. 34–36. és ÖStA HKA HFU rote N° 52. 1587 Nov. fol. 37–39. (1587. nov. 14.), vö. még: MOL E 41, Magyar kincstári levéltárak, Magyar Kamara Regisztratúrája, *Litterae ad cameram exaratae* 1573: N° 28., 1575: N° 167., 1576: N° 6., N° 305., 1578: N° 301., N° 311., 1583: N° 40. stb.

80 Bónis Gy.: Révay Péter i. m. 34.

81 Vö. SNA SAR Korešpondencia, Jan Révay.

82 ÖStA HKA Familienakten R 83. fol. 2–4. (1561) és ÖStA HHStA UA Allgemeine Akten (= AA) Fasc. 87. Konv. A. fol. 102–103. (1563).

83 1554. júl. 29-én a Somogy megyei Lak várában tartott esküvőjükre: ÖStA HHStA UA AA Fasc. 73. Konv. D. fol. 5.

mazású, ám egy generáció alatt teljesen elmagyarosodott, majd magyar előnévvel, de osztrák bárói címmel (*Freiherr von Holics*) rendelkező család tagja „jutott”.⁸⁴ Végül Révay János és Bánffy Anna említett házasságáról azt is tudjuk, hogy ezt Bécsben 1561 tavaszán szintén Draskovics György pécsi püspök (1557–1563) készítette elő, mégpedig Mérey Mihály személynök (1544–1562), Dobó István királyi tanácsos és Forgách Ferenc váradi püspök (1556–1567) segítségével.⁸⁵

A Révay-család végleges megkapaszkodását a magyar arisztokráciában erősítette II. Ferenc (†1598) pályája is. Ő udvari szolgálata után 1566 őszén részt vett a Győr alatti táborozásban, majd apja örökébe lépve – jogban jártas személyként – többször volt a *Királyi Tábla* tagja (*iudex Tabulae Regiae*).⁸⁶ 1571-ben azután (ugyan sikertelenül) ő is megpróbálkozott édesapja egyik nagybírói tiszte, az Aranyáni Damján személynök (1570–1571) halálával megüresedett poszt megszerzésével.⁸⁷ Ezt követően rövid ideig (1573–1575) a *Szepesi Kamara* elnöke volt,⁸⁸ mely tisztségben – előbb Christoph von Teuffenbachhal, majd Hans Bartholomäus von Kollonitsch-csal együtt – 1574 nyarán még a távol lévő Hans Rueber von Püchsendorf felső-magyarországi főkapitányt (1568–1584) is helyettesítette.⁸⁹ Végül 1578/1579-től bátyjához hasonlóan rendes fizetést élvező magyar tanácsos lett.⁹⁰ Fivére halála (1587. június 5.) után – Miksa és Rudolf királyoknak teljesített katonai és pénzügyigazgatási szolgálataira, valamint számos egyéb megbízatására tekintettel – az ő egykori ajtónállómesteri tiszttét is elnyerte (november 12.).⁹¹ Végül 1588–1589-ben részt vett a felső-magyarországi végváarak és jövedelmek széles körű vizsgálatában, melyben egykori kamaraelnöki tapasztalatait kamatoztathatta.⁹² Mindeközben a Révayak birtokai folyamatosan gyarapodtak.

84 Vö. *Nenad Lemajić*: Bakići, porodica poslednjeg srpskog despota. Novi Sad, 1995. (Filozofski fakultet u Novom Sadu, Odsek za istoriju; Istorijski arhiv »Srem«, Sremska Mitrovica, Monografije 36.) és *Schiller B.*: i. m. 282.: 64. jegyzet.

85 SNA SAR Korešpondencia, Michal Révay, fol. 129–130. (1561. márc. 26.).

86 SNA SAR Kráľovské dekréty Fasc. VI. N° 12. (vö. *Bónis Gy.*: Révay Péter i. m. 9.) és ÖStA HKA Familienakten R 83. fol. 7., vö. még: SNA SAR Korešpondencia, Michal Révay, fol. 227. (1569. ápr. 8.) és Magyar törvénytár. 1526–1608. évi törvénycikkek. Magyarázó jegyz. Dr. Márkus Dezső. Bp. 1899. 628–629. (1572).

87 *Nagy G.*: i. m. 1215.

88 *Szűcs Jenő–Varga János*: A Szepesi Kamarai Levéltár 1567–1813. Bp. 1990. (A Magyar Országos Levéltár kiadványai I. Levéltári leltárak 7.) 22.

89 *Pálffy Géza*: Kerületi és végvidéki főkapitányok és főkapitány-helyettesek Magyarországon a 16–17. században. (Minta egy készülő főkapitányi archontológiai és „életrajzi lexikonból”). Történelmi Szemle 39(1997) 257–288., itt: 273.

90 ÖStA HHStA UA Com. Fasc. 385. Konv. A. fol. 102. (kinevezés az 1578 tavaszi pozsonyi diétán) és ÖStA HKA HFU rote N° 46. 1583 Dez. fol. 10–11. (fizetés kezdete, 1579. jan. 1.).

91 SNA SAR Kráľovské dekréty Fasc. VI. N° 12. (eredeti kinevezés); MOL A 57, Vol. 4. pp. 485–486. (másolat) és ÖStA HKA Familienakten R 83. fol. 7. (a prágai Magyar Udvari Kancellária fogalmazványa).

92 *I. R.*: Révay Ferenc jelentése a magyarországi végváarak állapotáról 1588-ban. Történelmi Tár 1894. 29–50.

Révay I. Ferenc fiai a 16. század második felében tehát sikerrel szilárdították meg családjuk helyét a mágnások sorában és a Magyar Királyság politikai elitjében. Erről tanúskodtak a következő generáció tagjainak házasságai is: Mihály fiai, I. Péter és III. Ferenc ugyanis a ghymeszi Forgách (Mária és Zsuzsanna), II. Lőrinc pedig a Kendy (Anna) családból választott feleséget, miközben II. Ferenc fia (I. Gábor) a későbbi nádor, Thurzó György testvérét vette el.⁹³ Ám ezt támasztják alá újabb országos főméltósági posztjaik is, mint Révay Péter magyar királyi udvar- (1610–1618), majd étekkfogómeisteri (1618–1622), illetve Lőrinc győri magyar főkapitány-helyettesi tisztsége (1592–1594).⁹⁴ Mindeközben a Révayak továbbra is jelen voltak a Habsburg-udvartartásokban: Mihály egyik fia, András étekkfogóként (1583–1584) Prágában szolgált, fiatalon elhunyt másik fia, István pedig ugyanilyen tisztségben (1584–1585) Ernő főherceg bécsi udvarában tevékenykedett.⁹⁵

Végül, de korántsem utolsósorban, a Révayak megszilárduló arisztokrata öntudatát érzékletesen igazolja a *Magyar Tanácsban* 1580 elején kirobbant ülésrend-vita.⁹⁶ Ekkor ugyanis a nemrég magyar tanácsossá kinevezett II. Ferenc nem volt hajlandó elfogadni, hogy a tanácsban – külön kinevezésének köszönhetően⁹⁷ – már nyolc esztendeje elismerésre méltóan tevékenykedő személynök (1572–1585), Szászgy András nála előkelőbb helyen ülhessen. Az utóbbi ugyanis még ekkor is csak *egregius* volt, míg Révay és testvérei már közel negyedszázada büszkén viselték a *magnificus* címet.⁹⁸

93 Nagy I.: i. m. IX. 696–697.: VI–VII. genealógiai tábla és *Deák Farkas*: Forgách Zsuzsánna 1582–1632. Bp. 1885. (Magyar Történelmi Életrajzok), ill. ÖStA HKA Familienakten R 83. fol. 9–11. (Révay Gábor esküvője Thurzó Ferenc leányával, Katalinnal 1589. febr. 18-án volt Turócszentmártonban és Biccseán), vö. még: *Dr. Merényi Lajos*: Kendy Gáborné, Révay Kata végrendelete 1595-ből. Történelmi Tár 1893. 175–184. és újabb kiadása *Radványzky Béla*: Magyar családélet és háztartás a XVI. és XVII. században. III. Bp. 1986. 154–163.: N° 90.

94 Péter: *Fallenbüchl Z.*: Magyarország főméltóságai i. m. 85., 87. és *Bónis Gy.*: Révay Péter i. m.; Lőrinc: *Pálffy Géza*: A császárváros védelmében. A győri főkapitányság története 1526–1598. Győr, 1999. (A győri főkapitányság története a 16–17. században 1.) 238., 242., 256.

95 András, 1583: ÖStA HKA HZAB Bd. 34. fol. 182r. és Bd. 35. fol. 187r., ill. ÖStA HHStA OMeA SR Schachtel 183. N° 60. fol. 6.; 1584: *Jaroslava Hausenblasová*: Der Hof Kaiser Rudolfs II. Eine Edition der Hofstaatsverzeichnisse 1576–1612. Praha, 2002. (Fontes historiae artium 9.) 73.; István, 1584–1585: „Verzeichnus, was der Fürstlichen Durchlaucht Ernsten erczherczogen zue Österreich etc. hohenn unnd nidern officiern ann ihren hoffbesoldungen zue enndt monnats Junny dits funffunddachtzigisten jarß zuebeczallen und richtig zumachen aussteeth.” ÖStA Allgemeines Verwaltungsarchiv, Gräflich Harrach'sches Familienarchiv Kart. 797. Historica, Österreich, Hofstaat II. Teil, 30.6.1585., ill. ugyanezt erősíti meg halotti zászlajának különleges felirata („serenissimi archiducis Ernesti provisor”) is: UK Ba, Ms 794., oldalszámzás nélkül.

96 Az ügy iratai: ÖStA HHStA UA Com. Fasc. 385. Konv. A. fol. 102–107. (1580. márc. 24–25.), fol. 171–172. (1580. márc. 29.).

97 ÖStA HKA HFU rote N° 46. 1583 Dez. fol. 12. és uo. rote N° 52. 1587 Dez. fol. 166.

98 „illis ex adverso allegantibus se ex magnatum genere numeroque esse, qui ordo nobilitati semper ubique terrarum praeferatur”. ÖStA HHStA UA Com. Fasc. 385. Konv. A. fol. 102. (1580. febr. 25.).

Kitekintés:
a jogtudó hivatalnoki-értelmiségi karrier
16. századi jelentőségéről

Az arisztokráciában eredményesen gyökeret verve 1580-ban tehát Révay II. Ferenc már megfeledez(het)ett arról, hogy Szászy személynök helyzetét a magyar tanácsosok sorában 1537 előtt – az e tisztséget hosszú időn (1527–1542) át betöltő – édesapjának egy évtizeden át nem egy alkalommal kellett átélnie. Ám ekkor már arra is fátylat borított, hogy famíliája felemelkedésének útját apja jogtudó hivatalnoki-értelmiségi szolgálata nyitotta meg. Egy olyan karriertípus, amely a 16. század második felében – ha nem is nagy számban – komolyabb lehetőséget kínált az ország politikai elitjébe és az arisztokráciába való bejutásra. Noha Révay I. Ferencel ellentétben Szászy András személynöknek ez minden próbálkozása dacára sem sikerült,⁹⁹ többek törekvése eredményt hozott.

Miként arról a korszak bárói címszerzőit számba vevő alábbi táblázat árulkodik, közéjük tartozott Révay I. Ferenc két utódja, Mérey Mihály személynök (1544–1562) és nádori helytartó (1562–1571), valamint Istvánffy Miklós magyar királyi titkár (*secretarius aulicus Hungaricus/ungarischer Hofsekretär*, 1569–1581) és később nádori helytartó (1581–1608). Az utóbbi ráadásul édesanyja (Gyulay Hedvig) révén a Révay-fiúkkal másodfokú unokatestvéri rokonságban állt, sőt 1598 késő nyarán az elhunyt II. Ferenc ajtónállómesteri tiszttét is elnyerte.¹⁰⁰ De ugyancsak sikerrel járt a Révayakkal – elsősorban a Bakicsok révén – szintén közeli rokon Czobor család tagjainak igyekezete. A Révay II. Ferenchez hasonlóan ugyancsak királyi táblabíró (*iudex Tabulae Regiae*, 1570-es évek) Czobor Pál 1588 elején szintén bekerült a bárók vágyott táborába. Ebben azonban saját szolgálatai mellett – mint 1556-ban a Révay-fiúk esetében – ezúttal is egy nádori helytartónak (1572–1581), nevezetesen testvérének, Imrének jutott meghatározó szerep, aki 1578-tól haláláig (1581) ráadásul már egy igazi tisztségviselő bárói posztot, a királyi kamarásmester tiszttét is betöltötte.

⁹⁹ Uo. fol. 103. és fol. 171.

¹⁰⁰ Nagy G.: i. m. 1217–1218. és 1237.

Magyar bárói címet szerzők (1526–1608)¹⁰¹

Név	Dátum	Név	Dátum
Nyáry Ferenc	1535. aug. 16., B	<i>Istvánffy Miklós</i>	1582. jan. 19., Po
<i>Révay I. Ferenc</i>	1537	Illésházy István	1587. nov. 12., Pr
Majláth Gábor	1547. aug. 13., Pr	<i>Czobor Pál</i>	1588. jan. 6., Pr
Pethő János és családtagjai	1549. ápr. 7., Pr	Rákóczi Zsigmond	1588. aug. 28., Pr
Dobó István	1553. máj. 26., B	Szunyogh II. János	1588. aug. körül
Büdy Mihály	1556. márc. 12. előtt	Prépostváry Bálint	1589. febr. 20., Pr
<i>Révay Mihály, Lőrinc, János és II. Ferenc</i>	1556	Thököly Sebestyén	1593. aug. 20., Pr
Kerecsényi László	1559. máj. 30., B	Serényi Mihály	1596. jún. 25., Pr
Ráttkay Pál (és Péter)	1559. máj. 30., B	Thuróczy Benedek	1599. ápr. 11., Pr
Horváth-Štančić Márk	1559. máj. 30., B	Thurzó György	1599. júl. körül
Forgách Zsigmond, Simon, Pál, Imre	1560. márc. 30., B	Konszky Mihály	1603. máj. 10., Pr
Paksy János	1560. ápr. 10., B	Szunyogh III. Mózes	1604. okt. 28., Pr
Zay Ferenc	1560. júl. 1., B	Apponyi Péter és Pál	1606. jún. 28., Pr
<i>Mérey Mihály</i>	1563. nov. 13., Po	Osztrosics András és István	1606. jún. 28., Pr
Dobó Domokos	1563. nov. 15., Po	Jakusics András	1606. jún. 28., Pr
Dóczy Miklós és Gábor	1563. dec. 1., B	Pethe László	1606. szept. 24., Pr
Dersffy István	1564. febr. 1., B	Alaghy Ferenc	1607. máj. 3., Pr
Draskovics Gáspár és János	1567. aug. 3., Po	Rákóczy Lajos	1607. nov. 5., Pr
Kasztellánffy Péter	1569. aug. 1– okt. 26.	Pográny Benedek	1608. márc. 5., Pr
Krusics János	1570. jan. 8., Pr	Vízkelethy Tamás	1608. márc. 5., Pr
Pálffy Miklós, Tamás, János, István	1581. ápr. 24., Pr	Hosszútóthy István	1608. márc. 5., Pr
Gregoriánczy István	1581. okt. 11., Pr		

101 A táblázat első közlése (forrásaival együtt, ám még a Révay I. Ferencre vonatkozó, fenti eredmények nélkül): *Pálffy G.*: Szent István birodalma i. m. 150–152. A táblázatban alkalmazott rövidítések: B = Bécs, Po = Pozsony, Pr = Prága.

A komoly jogtudás és az ország nagybíróságaiban való hosszabb hivatali szolgálat tehát a 16. század második felében egyre jelentősebb ugródeszkrét jelenthetett az arisztokraták táborába. Ennek eléréséhez viszont majd minden esetben még valami többlet is kellett: általában egy-egy főpap vagy nagyúr támogatása – mint például Mérey Mihály és Istvánffy Miklós esetében Oláh Miklós és Radéczy István királyi helytartóké –,¹⁰² vagy a Habsburg-udvarbeli szolgálattal és kitarító hivatali tevékenységgel megteremtett kapcsolatrendszer és elismertség. Ez így volt például a Révay-fiúkhoz hasonlóan ugyancsak Bécsben, ám Károly főherceg udvartartásában hosszú ideig szolgáló Czobor Imre esetében, aki előbb apród (*Edelknaube*, 1546–1552), majd étekfogó (*Truchsess*, 1552–1566) volt.¹⁰³ Testvére, Pál esetében ugyanakkor az időközben tanácsossá és nádori helytartóvá előlépett Imre érdemei már szintén komoly súllyal bírtak abban, hogy 1588 elején jogtudó köznemesként a bárók közé kerülhetett.¹⁰⁴

E felkapaszkodó és egymással rokonságban álló jogtudó értelmiségieknek ráadásul – úgy tűnik – volt már egyfajta saját „hivatalnok arisztokrata” identitásuk. Erre utal, hogy Révay I. Ferenc és Czobor Imre, valamint utóbb Kubinyi László pozsonyi kamarai tanácsos (1586–1598, akit Esterházy Miklós nevelőjeként ismer a történetírás) – a korszak nagyurainak páncélos-vitézi síremlékeivel ellentétben¹⁰⁵ – mindannyian „civil” ruhás, mondhatnánk „hivatalnok” köpenyes síremléket kaptak (lásd a mellékelt képet).¹⁰⁶ Ám a világi eliten belüli elkülönülésüket erősíthette az is, hogy a régi arisztokraták a felemelkedő hivatalnokokat még gyakran országos tisztségviselésük és bárói címszerzésük után is előszeretettel illették *generosus ac magnificus*-ként;¹⁰⁷ miközben legelőkelőbbjeik magukat még a mágnások (a *magnificus*ok) tömegéből is kiemelték,

102 Mérey: *Pálffy G.*: Szent István birodalma i. m. 254.; Istvánffy: *Nagy G.*: i. m. 1221–1222.

103 1546: ÖStA HKA HZAB Bd. 4. fol. 227r.; 1549: uo. Bd. 7. fol. 246r.; 1552: uo. Bd. 8. fol. 551v.; 1563: ÖStA HKA Hofquartiersbücher N° 1. [1563] fol. 81r.; 1566: ÖStA HHStA Innerösterreichischer Kammerkanzlei-Registraturbücher Bd. 2a. fol. 136r.

104 MOL E 148, Magyar kincstári levéltárak, Magyar Kamara Archivuma, Neo-regestrata acta, Fasc. 1614. N° 44. (eredeti) és ÖStA HKA HFU rote N° 53. 1588 Jan. fol. 22. (másolat).

105 *Galavics Géza*: Kössünk kardot az pogány ellen. Török háborúk és képzőművészet. Bp. 1986. 53–61.; *Géza Pálffy*: Die adelige Funeralkultur und Typen von Grabdenkmälern im Königreich Ungarn im 16. und 17. Jahrhundert. In: *Macht und Memoria. Begräbniskultur europäischer Oberschichten in der Frühen Neuzeit.* Hrsg. Mark Hengerer. Köln–Weimar–Wien, 2005. 483–513., itt: 506–507. és *Mikó Árpád*: Késő reneszánsz és kora barokk síremlékek a Magyar Királyság területén (1540–1690). In: *Idővel paloták...* i. m. 625–660., itt: 632–638.

106 Miként erre nemrég egy szlovák kollégánól felhívta a figyelmet: *Zuzana Ludiková*: Niekolko príkladov náhrobných pamiatok humanistov zo západného Slovenska (Tumba Ladislava Kubínskeho). Galéria: Ročenka Slovenskej národnej galérie v Bratislave 2002. 123–136. és *Z. Ludiková–Mikó Á.–Pálffy G.*: i. m.

107 Néhány példa: „generosus ac magnificus dominus Nicolaus Istwanffij, regni Hungariae propalatinus et Sacrae Caesariae Regiaeque Maiestatis consiliarius” (1593) HDA Arhiv Drašković, Kut. 91. Spisi drugih obitelji, Nikola Istvanffy, javna djelatnost, propalatinska pisma, 26.07.1593.; „generosus ac magnificus dominus Nicolaus Istwanffij Sacrae Caesariae Regiaeque Maiestatis consiliarius et propalatinus regni Hungariae” (1594) uo. 10.07.1594. A téma részletes feltárása további kutatásokat igényel.

amikor a *spectabilis ac magnificus* jelzőt illesztették saját nevük elé.¹⁰⁸ A Révayak legfőbb sikere így abban állt, hogy a 16. század folyamán második generációjukban megkérdőjelezhetetlenül átléptek a „nagyságos” címmel bírók, azaz az arisztokraták középrétégibe.

Révay I. Ferenc (1489–1553) turócszentmártoni síremléke (a szerző saját fotója, 2008)

¹⁰⁸ Számos példa a 17. századból: *Tatjana Guszarova: A 17. századi magyar országgyűlések résztvevői. Levéltári Közlemények 76(2005) 2. sz. 93–148., vö. még: Maksay F.: i. m. 1. 33.*

GÉZA PÁLFFY

A SPECIAL WAY INTO THE ARISTOCRACY OF THE KINGDOM OF
HUNGARY: THE RÉVAY FAMILY IN THE 16TH CENTURY

The study presents the rising of a lesser-known Hungarian aristocratic family of the 16th century. Besides the documents kept in archives of Budapest and Vienna, most of the used sources belong to the Révay family collection preserved in Bratislava in the National Archives of Slovakia (*Slovenský národný archív*). The case study points out several important occurrences. In the Kingdom of Hungary, ruled by the Austrian House of the Habsburgs, there were two ways into the aristocracy in the 16th century. On the one hand one could belong to aristocracy through being one of the so-called “true barons” (*veri barones regni*) or barons in office (*barones officiolati*). It included the highest dignitaries of the country and the nominal Hungarian royal court dignitaries. (These latter ones became nominal due to the establishment of the joint Habsburg court in Vienna). On the other hand one could get into aristocracy through receiving the title of Hungarian barony, whose bearers became the “nominal” or “natural barons” (*barones solo nomine, barones naturales*).

In a half century following the Battle of Mohács in 1526, the Révay family managed to succeed in both ways. In 1537 only Ferenc Révay I had the related title, but by 1556 his sons (and also their descendants) had gained the title of Hungarian barony. Moreover, of the latter, Mihály and Ferenc II became “true barons” as Royal Hungarian Master Doorwards in the second half of the century. In the case of Ferenc I, primarily his legal service for Ferdinand I, his expertise and counselling activity played a decisive role in his rising. His sons confirmed the father’s advancement through their services for the Habsburg court in Vienna, then through their long service in Hungary. This way the Révay family became apparently members of the middle layer of the Hungarian aristocracy in two generations. Finally, the study draws attention to the fact that the rising of the Deputy Palatine Ferenc Révay I (*locumtenens palatinalis in iudiciis*), a chief justice of Hungary assuming the legislative duties of the Palatine, was not a unique occurrence. A legal career provided (not for many people though) a significant opportunity to get into the highest political elite in the second half of the 16th century. In order to achieve this, something more was necessary indeed: generally the support of an influential prelate or magnate. This is what happened for example in the case of the Mérey, Istvánffy and Czobor families.